

Natuur en biodiversiteit

Rijk van Oostenbrugge (Alterra)
Programmaleider DWK programma: Mensen en natuur

Nederland is weliswaar een klein land, toch is de internationale betekenis voor biodiversiteit aanzienlijk. Dat heeft met name te maken met de ligging van Nederland in de Noordwest-Europese delta. Internationaal waardevolle typen natuur liggen vooral in het kustgebied, in laag Nederland en langs de grote rivieren. Kenmerkend voor Nederland is daarentegen ook dat de ruimtedruk en de milieudruk groot zijn. Gevolg daarvan is dat het areaal en de kwaliteit van de natuur in de vorige eeuw sterk achteruit zijn gegaan.

Zo'n vijftien jaar geleden heeft het natuurbeleid een krachtige impuls gekregen met het uitbrengen van het Natuurbeleidsplan. Belangrijke elementen waren de offensieve benadering via natuurontwikkeling en het realiseren van een samenhangend netwerk van natuurgebieden: de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De afgelopen jaren is dit gedachtegoed verder uitgewerkt en zijn natuurdoelen geformuleerd voor de diverse onderdelen van de EHS. De provincies hebben daarin een belangrijke rol. Zij maken gebruik van de natuurdoeltypen die het Expertisecentrum LNV heeft ontwikkeld. De op kaart gezette natuurdoelen worden door de overheid onder meer gebruikt om afspraken te maken met de beheerders van natuurterreinen en boeren die beheerovereenkomsten afsluiten. Ook kan met de natuurdoelkaarten zichtbaar worden gemaakt wat de kans op realisatie is, gezien de plaatselijke omstandigheden. Bij de uiteindelijke realisatie van natuurdoelen spelen immers factoren als bodemsamenstelling en waterkwaliteit een belangrijke rol.

Wanneer voor een gebied bekend is welk natuurdoel men wil realiseren, kan ook via monitoring worden nagegaan in hoeverre dat doel in de loop van de tijd wordt bereikt. Duidelijk is dat er nog veel inspanningen nodig zijn om de natuurdoelen zoals het Rijk die voor ogen heeft, te realiseren. Veel typen natuur (denk bijvoorbeeld aan bossen en hoogvenen) vragen immers erg lange tijd voordat ze de boogde kwaliteit hebben bereikt. Tegelijkertijd blijft de druk op de ruimte in Nederland groot. De Nieuwe Kaart van Nederland geeft een beeld van de belangrijkste plannen op het gebied van wonen, werken en infrastructuur voor de periode van 2010 tot 2030. Hoewel gebleken is dat het ruimtelijk beleid de afgelopen jaren ertoe heeft geleid dat de EHS in zekere mate is ontzien, blijft er druk bestaan op onderdelen van de EHS.

De internationale context wordt steeds belangrijker voor het natuurbeleid. Van grote betekenis zijn vooral de Europese Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn. Zo'n 10 procent van het Nederlandse landoppervlak is aangemeld als gebied dat onder de Europese Habitatrichtlijn en/of Vogelrichtlijn valt, samen met 720.000 hectare grote wateren (waaronder Waddenzee en delen van de Noordzee). De aanwijzing van Habitat- en Vogelrichtlijngebieden heeft belangrijke consequenties. Voor de veiligstelling van de soorten en andere kwaliteiten die reden waren voor aanwijzing, moeten niet alleen de wettelijke bescherming en het beheer goed geregeld worden, maar moet er ook voor gezorgd worden dat in de omgeving van die gebieden maatregelen worden getroffen om bijvoorbeeld verzuring, vermesting en verdroging tegen te gaan.

De aangewezen Habitat- en Vogelrichtlijngebieden vormen tezamen het Europese netwerk 'Natura 2000'. Om tot een echt samenhangend netwerk te komen, een 'Europese Ecologische Hoofdstructuur', moeten echter nog de nodige inspanningen worden verricht. Diverse landen binnen de Europese Unie (en ook toekomstige lidstaten) kennen op nationaal niveau initiatieven. De onderlinge verbinding vraagt echter nog veel aandacht. Dat geldt ook voor de aansluiting van de Nederlands EHS op een Europees ecologisch netwerk

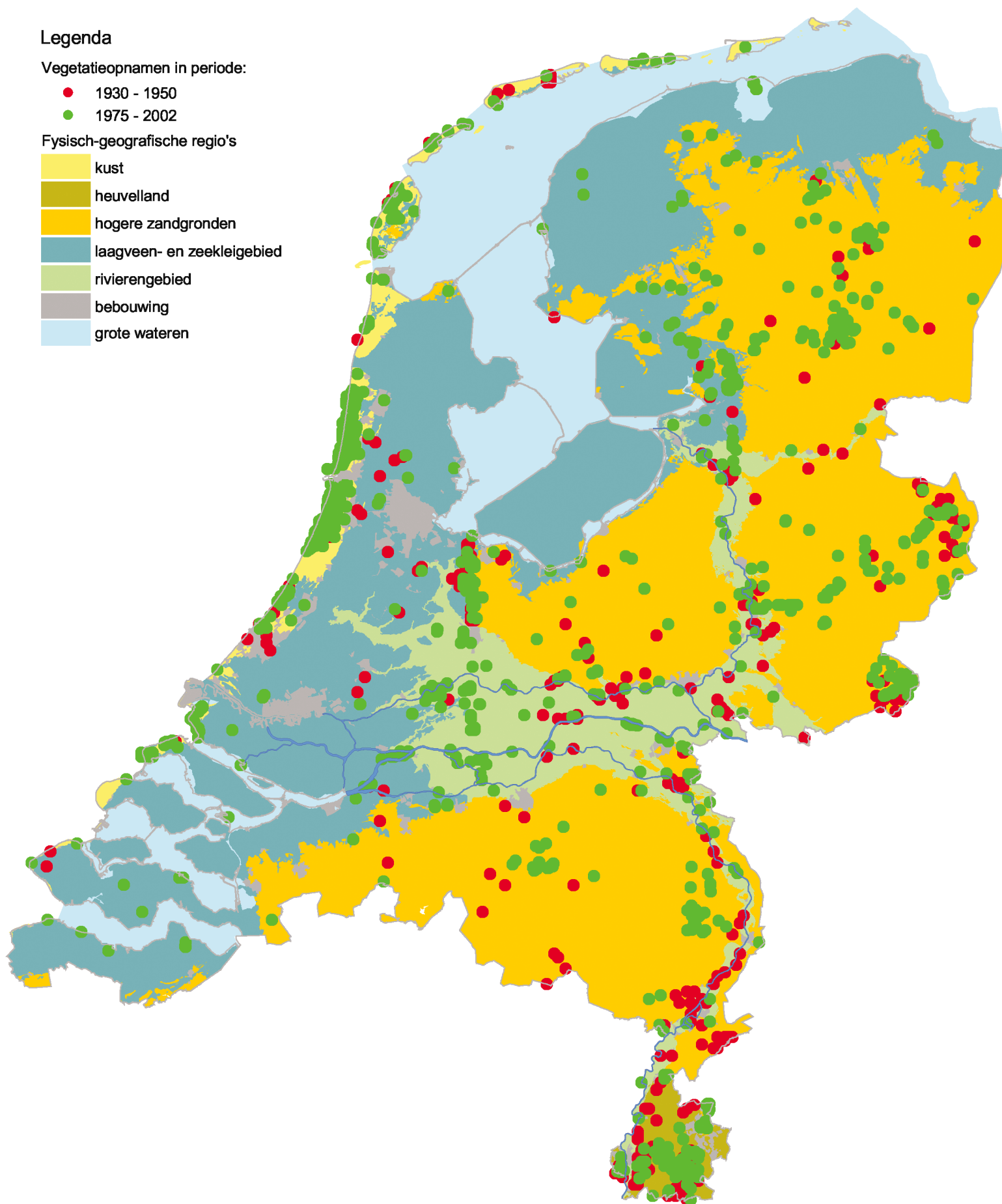
Legenda

Vegetatieopnamen in periode:

- 1930 - 1950
- 1975 - 2002

Fysisch-geografische regio's

- kust
- heuvelland
- hogere zandgronden
- laagveen- en zeekleigebied
- rivierengebied
- bebouwing
- grote wateren

Verandering van biodiversiteit hotspots

Het Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal (BBI) groepeerde de verschillende beleidsvoornemens en vertaalt de Nederlandse doelen op het gebied van biodiversiteit voor de periode 2002-2006 naar concrete stappen. Ondermeer is opgenomen dat alle bestaande biologische 'hotspots' zo goed mogelijk worden beschermd en door bufferzones worden omgeven. Met de term 'hotspots' worden bedreigde gebieden aangeduid die bijzonder rijk zijn aan biodiversiteit en waar typisch plaatsgebonden inheemse soorten voorkomen (endemen). Ook gebieden die een lage biodiversiteit hebben maar die wel representatief zijn voor een uniek ecosysteem vallen onder deze term. Deze 'hotspots' zijn van meer dan gemiddeld belang voor de instandhouding van de biodiversiteit.

De kaart geeft een beeld van het voorkomen van zeer soortenrijke begroeiingen, de zg. hotspots (meer dan 35 plantensoorten voor een vegetatieopname), in twee perioden (1930-1950 en 1976-2000). De kaart laat zien waar de huidige 'hotspots of biodiversity' in ons land zijn gelegen (groene stippen). Daarnaast wordt geïllustreerd waar een dergelijke hoge diversiteit in het verleden werd gevonden (rode stippen). Als ondergrond zijn de grote landschapseenheden in ons land weergegeven. Meest soortenrijke begroeiingen worden gevonden in het kustgebied (de duinen en de Waddeneilanden), Zuid-Limburg, het rivierengebied (met de overgangen naar de hogere zandgronden), enkele laagveen-gebieden (o.a. Noordwest-Overijssel, Vechtplassen-gebied) en bepaalde delen van de hogere zandgronden (met name Twente, de Achterhoek en delen van Drenthe). Opvallende 'verliezen' zijn te zien in Midden- en Noord-Limburg (in en rond het Maasdal) en op meerdere, verspreide locaties in Noord-Brabant en het Midden-Nederlandse rivierengebied.

De gegevens zijn geselecteerd uit de database Landelijke Vegetatie Databank (LVD) die bijna 400.000 beschrijvingen van begroeiingen in Nederland bevat uit de periode 1930 tot heden. De historische gegevens kunnen als referentie dienen en als zoekbeeld voor gebieden met hoge potenties voor herstel van waardevolle natuur. De recente gegevens verschaffen informatie over de diversiteit, de verspreiding, de zeldzaamheid en de kwaliteit van de natuur in ons land.

Kansrijkdom voor realisatie natuurdoeltypen

Doel van de Subsidierегeling Natuurbeheer 2000 (SN) is het ontwikkelen en beheren van natuurgebieden. Subsidies kunnen worden aangevraagd voor het instandhouden van beheerspakketten. Een beheerspakket is een combinatie van plant- en/of diersoorten die in een terrein voorkomen, beheersvoorschriften en terreinkenmerken. Binnen de beheerspakketten wordt onderscheid gemaakt tussen basis- en pluspakketten. Voor pluspakketten is een extra natuurkwaliteit vereist en moeten meer beheersinspanningen geleverd worden. Voorbeelden van basispakketten zijn 'bos', 'heide' en 'hoogveen'. Bijbehorende pluspakketten zijn bijvoorbeeld 'natuurbos', 'natte heide' en 'levend hoogveen'.

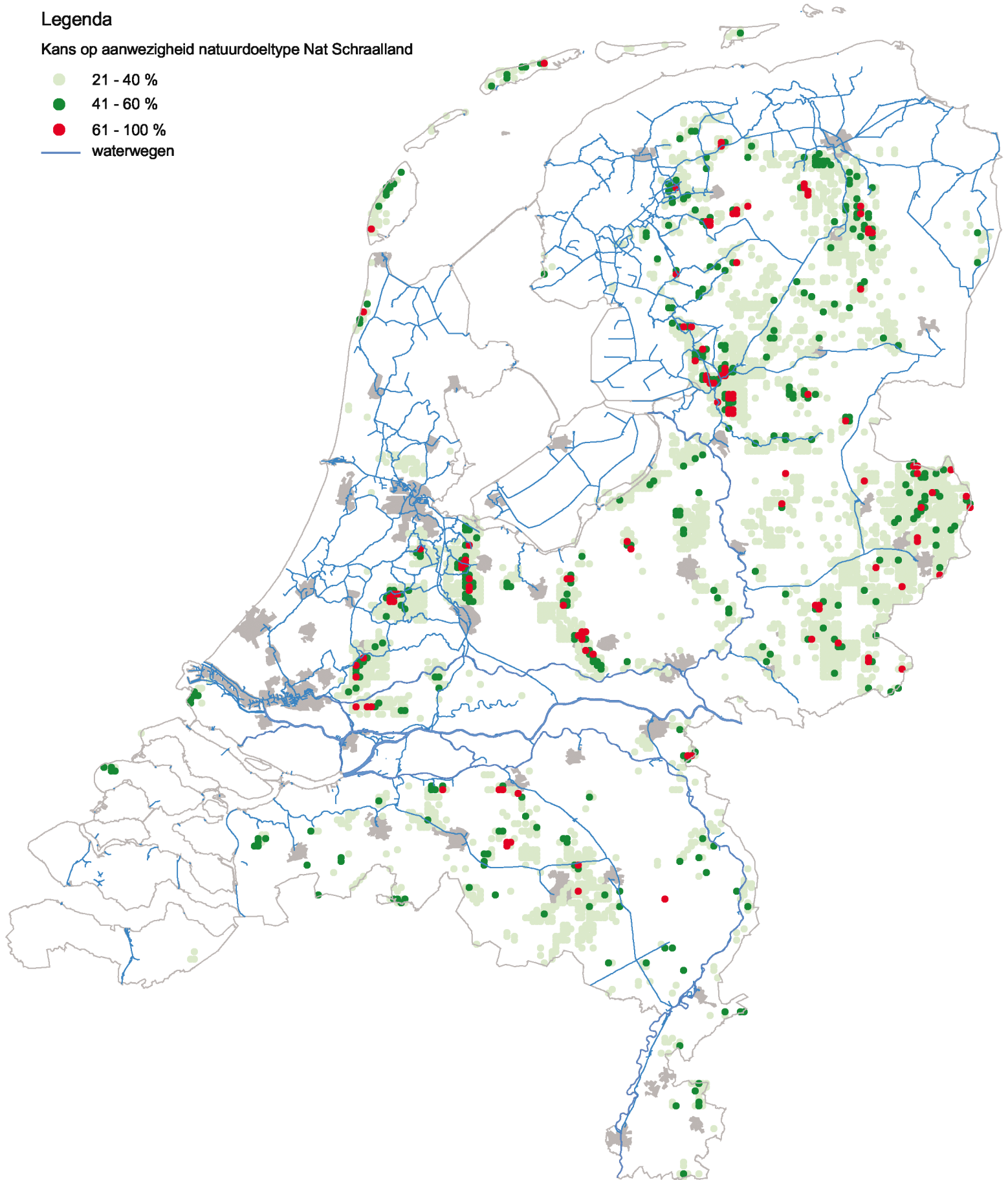
Bij de inhoudelijke toetsing van SN pluspakketten maakt de Dienst Landelijk Gebied gebruik van de module 'beoordeling doelpakketten' van het kennissysteem SynBioSys (Hennekens et al., 2001). Dit systeem produceert kansrijkdomkaart welke tot op km-hokniveau aangeven wat de kans is om aan de floristische eisen van het pluspakket te voldoen. Deze kans is de uitkomst van een berekening waarvan verspreidingsgegevens van vegetatie (Landelijke Vegetatie Databank), flora (Florbase), bodem en landschapstypen de input vormen. Waarna deze kansrijkdomkaart in combinatie met luchtfoto's, topografische of andere themakaarten een goed beeld geeft van de situatie ter plekke van de aanvraag. Op de hier gepresenteerde kaart zijn de kansrijke km-hokken, gebieden van 1 bij 1 kilometer, in Nederland te zien die voldoen aan de eisen wat betreft soortenrijkdom van het pluspakket Nat Schraalland van de Subsidierегeling Natuurbeheer. Zeer kansrijke km-hokken zijn te vinden in laagveengebieden, op de hogere zandgronden en langs de kust. In een brede zone hieromheen liggen km-hokken die minder kansrijk zijn maar waar het niet onmogelijk is om aan de eisen van het pluspakket Nat Schraalland te voldoen. In de delen van Nederland die wit zijn gebleven is de kans om aan eisen van het pluspakket te voldoen erg klein.

Binnen SynBioSys kunnen momenteel ook kansrijkdomkaarten worden berekend van natuurdoeltypen volgens het Handboek Natuurdoeltypen. Dergelijke kansrijkdomkaarten kunnen een grote rol spelen bij beheersequivalentie, het toetsen van begrenzingen of het zoeken naar kansrijke gebieden voor natuurcompensatie. Een zeer waardevolle uitbreiding hierbij zou zijn dat ook faunagegevens meegenomen konden worden in de kansrijkdomberekeningen.

Legenda

Kans op aanwezigheid natuurdoeltype Nat Schraalland

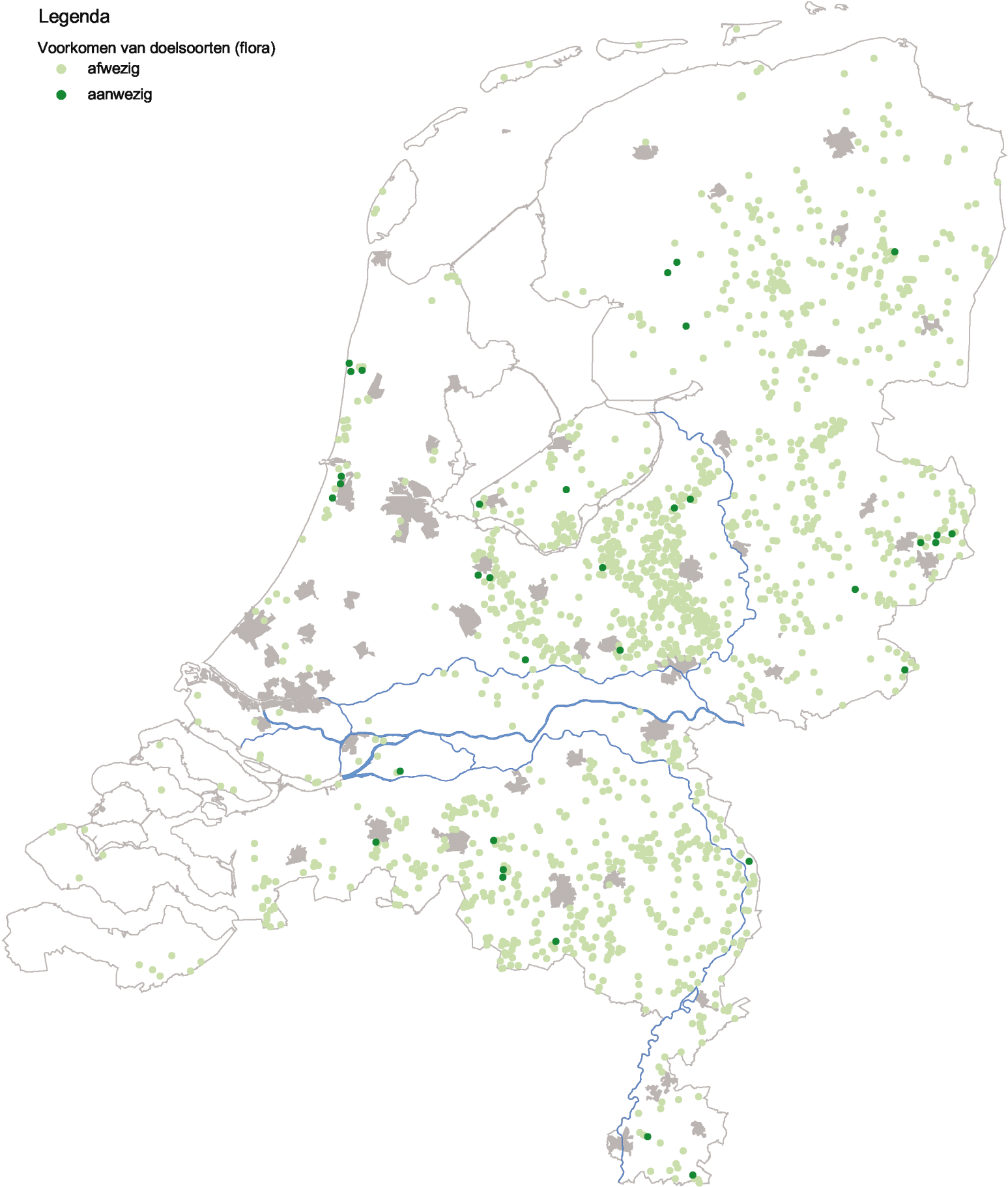
- 21 - 40 %
- 41 - 60 %
- 61 - 100 %
- waterwegen

Legenda

Voorkomen van doelsoorten (flora)

- afwezig
- aanwezig

Monitoring natuurbeleid: een lange weg naar natuurdoeltypen

Het Meetnet Functievervulling (MFV) is een signalerend, multifunctioneel, landelijk meetnet, welke een representatieve steekproef geeft van het Nederlandse bos. Het meetnet bouwt voort op eerder bepaalde karakteristieken van de Vierde Bosstatistiek. Het doel is het met een zekere kwaliteit schatten van arealen voor economie (houtvoorraad), recreatie (bereikbaarheid), natuur (plantensoorten) en milieu (koolstofvoorraad) voor signalering en evaluatie van de functievervulling van het Nederlandse bos. Het MFV past binnen het LNV beleid ten aanzien van monitoring en evaluatie van bijvoorbeeld natuurdoelen en internationale verplichtingen zoals: FRA (Forest Resource Assessment 205), UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change), Kyoto protocol en Forest Focus.

Bijgaande kaart toont de meetpunten van circa 900 meetlocaties in MFV die zijn bezocht in de jaren 2001 en 2002. Op deze locaties zijn vegetatieopnames uitgevoerd. De meetpunten zijn aangegeven, waar minstens 1 doelsoort uit het handboek Natuurdoeltypen van het op die locatie beoogde natuurdoel voorkomt. De kaart toont dat het Nederlandse bos, wat betreft de plantensoorten, nog ver verwijderd is van de uiteindelijke natuurdoelen.

Bedreigingen voor de EHS

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is een samenhangend netwerk van aaneengesloten natuurgebieden die in 2018 klaar moet zijn. Solitaire natuurgebieden bieden te weinig kansen voor de instandhouding van soorten. Een koppeling tussen natuurgebieden via een groene of blauwe corridor biedt uitkomst. De EHS bestaat uit een combinatie van bestaande, erkende natuur en nieuwe, gecreëerde natuur. Binnen de EHS geldt een basisbescherming waarbij de beheerder verplicht is zorg te dragen voor de kwaliteit van het gebied. Nieuwe plannen, projecten of handelingen binnen en in de nabijheid van deze gebieden die significante gevolgen kunnen hebben voor de te behouden waarden, zijn niet toegestaan.

De kaart geeft een overzicht van de plannen en projecten op het gebied van wonen, werken en infrastructuur in de ruimte die geclaimd is voor de realisering van de EHS. De EHS die hier is gebruikt, komt uit het SGR1, deel 3 (het Kabinetsstandpunt), PKB-kaart 7. De plannen en projecten zijn afkomstig uit Nederland in Plannen (versie 2000) en de Nieuwe Kaart van Nederland (versie 2002). Nederland in Plannen geeft een overzicht van de belangrijkste functieveranderingen in de ruimtelijke hoofdstructuur van Nederland tot het jaar 2010. De plannen afkomstig uit de Nieuwe Kaart van Nederland hebben betrekking op de tijdperiode 2010 - 2030. De inhoud van deze plannen is zeer divers. Zo zijn in de visies van waterschappen gebieden opgenomen met geschikte locaties voor woningbouw. En op het gebied van werken is bijvoorbeeld een voorgenomen landinrichtingsproject opgenomen. Bij infrastructurele projecten kan het gaan om aanleg van een weg, maar ook om een verdieping van een vaargeul.

De kaart laat een sterk versnipperd beeld zien. Over het hele land verspreid en op vele plaatsen wordt de EHS bedreigd door plannen en projecten. Zo wordt de EHS op vele plaatsen doorsneden door infrastructurele projecten. Ook aan de randen van de EHS wordt door de (nieuwbouw)plannen veel 'afgesnoept'. Al deze plannen bij elkaar vormen een aanzienlijke bedreiging voor de realisering van de EHS. Het is daarom dan ook van wezenlijk belang dat de EHS in planologisch opzicht vastgesteld en daarmee veiliggesteld wordt.

Legenda

Plannen binnen bruto-EHS

- plannen m.b.t. infrastructuur
- 500 m invloedssfeer infrastructuur
- 1000 m invloedssfeer infrastructuur
- plannen m.b.t. wonen en werken
- bruto-EHS

